

МАКЕДОНЦИ, ЌЕ ГО ОТ АЛЕКСАНДАР МАКЕДО

Паско Кузман е роден на 15.10.1947 г. во с.Вапила, кај Охрид. Гимназиските денови ги минува во охридската гимназија, а по желба на родителите се запишува на Медицинскиот факултет во Скопје. Но, неговото внимание го привлекува белградскиот Правен факултет, отсек журналистика. Меѓутоа, во 1968 г. се вклучува во студентските демонстрации. Благодарение на нив, Кузман открива и се воодушевува од сознанието дека на Филозовскиот и на Филолошкиот факултет како посебна катедра функционира отсекот археологија, каде се запишува и дипломира. Потоа се вработува во Музејот во Охрид каде го "тера" својот работен век сè до сега.

Паско Кузман е и поет, објавува неколку збирки поезија. Се занимава и со научна работа, а резултат на тоа се книгите и статиите од областа на археологијата. Член е на Македонското друштво на писатели од 1992 година.

Многу често во медиумите повикуван на наводна одговорност, успешниот археолог зборува за македонското културно наследство, во кое политиката ги вмешува своите прсти...

Разговорот го водеше:
Милева ЛАЗОВА

☀ Господине Кузман, неодамна македонската Влада Ви ја довери функцијата директор на Управата за заштита на културното наследство. Дали оваа позиција ја посакувавте, ја очекувавте, ја добивте поради Вашите последни реакции во јавноста или, пак, владината одлука беше одреден след на околности?

КУЗМАН: Воопшто не ја очекував оваа функција. Да бидам искрен, очекував да бидам именуван за прв човек на "мојата" институција во Охрид, односно во националната институција - Завод и Музеј во Охрид, бидејќи верував дека така ќе можам послободно да ги продолжам моите проекти, кои се во тек на реализација. Ова назначување и за мене беше изненадување, секако пријатно, затоа што е највисока функција во рамките на институциите во областа на заштитата на културното наследство на Република Македонија. Институцијата е формирана пред година ипол, досега ја водеше основачот и експертот кој ги носеше законите во оваа сфера, господинот Јован Ристов. Мислев дека тој и натаму ќе биде на чело на Управата, но веројатно Владата има други согледувања. Отворено можам да кажам дека се вplotени и политичките околности. Прво бев изненаден, бидејќи истиот ден кога Владата ги назначуваше новите луѓе во институциите дознав и дека сум именуван за оваа функција.

☀ Кога Ве назначија за директор на Заводот за заштита на спомениците и на Музејот Охрид, во некои медиуми беше објавено дека на тоа место сте "благодарение" на ВМРО-ДПМНЕ. Во претходниот период, по доаѓањето на СДСМ на власт, веднаш Ве сменија и на Ваше место го поставија Јордан Прџа. Сега сте именуван за директор на Управата за заштита на културното наследство, повторно од страна на ВМРО-ДПМНЕ. Дали ова значи дека политички сте ѝ наклон-

**КРИЈАМ ГРОБОТ НА
НСКИ!**

ПАСКО КУЗМАН

нет на оваа партија, која умее да го цени Вашиот ангажман во однос на македонското археолошко наследство?

КУЗМАН: Да, веројатно ова е резултат и на политички околности, околностите на позицијата и на опозицијата, промената на Владата итн. Многумина велат не припаѓам на ниту една политичка партија, но искрено, јас и не ја кријам својата партиска определеност, затоа што тоа е лична работа. Како можам да кажам дека не сум определен кога гласам за одреден човек или партија. Им припаѓам на вмровските сфери. Веројатно од тие причини, партијата на која сега ѝ припаѓам, слободно ќе кажам ВМРО-Народна, ме предложи за новата позиција, а премиерот Груевски прифати. Во времето на ВМРО-ДПМНЕ бев претседател на Комисијата за култура, подоцна кога дојде до разединување и до формирање на ВМРО-Народна преминав во неа затоа што така ми налагаше совеста. Имено, тогашната влада ги финансираше сите проекти на кои работев во Охрид, како што се тие на Плаошник, Самуиловата тврдина, Античкиот театар и многу други активности. Немав никаков проблем во однос на финансискиот аспект, во тоа време министер за финансии беше Никола Груевски. Според мене, вмровските партии или нивните симпатизери имаат некое посебно чувство за културното наследство. Тие сметаат дека културното наследство е темелност на секоја држава, а со почитувањето и со верувањето во тоа покажуваат голем патриотизам кон сопствената земја.

☀ Додека бевте директор на Заводот за заштита на спомениците и на Музејот Охрид реставриравте повеќе споменици на културата, меѓутоа во јавноста се крена голем "прав" поради поднесената кривична пријава од страна на Министерството за внатрешни работи за Вас, поради злоупотреба на службена положба. МВР Ве соопшети дека во 2002 година парите на Министерството за култура, наменети за реставрација на Самуиловата тврдина, сте ги пренамениле за купување цип. Каков е Вашиот коментар? Дали Паско Кузман ја заслужи оваа кривична пријава?

КУЗМАН: Таа кривична пријава, ако може така да се изразам, е тотално небулозна и е покрената од одредени охридски

кругови, кои на некој начин покажаа завист. Ни сам не сум свесен како може такво нешто да ми се припишува, кога за реставрација на Самуиловата тврдина минатата вмровска влада потроши околу 3 милиони евра. Е, сега проблем бил ципот кој го купил Паско Кузман, а кој и денес го вози директорот на Заводот и Музејот во Охрид но, исто така, и вработените во институцијата. Тој цип беше купен за многу мали пари, за тогашни 24.000 германски марки. Повторно ќе речам, тоа е небулозен заклучок на оние кои сметале дека треба да ми поднесат кривична пријава. Немам никаков друг коментар за тоа, но факт е дека секогаш ќе има таква завист кај овој народ, кој спречува да се афирмира сопствената држава. Можеби е малку чудно и се срамам што ќе го кажам ова, но јас не знам да возам, ниту имам возачка дозвола, што значи дека би требало да имам возач. Всушност, во Охрид не ме возат со службеното возило, секогаш одам пеш. Ципот го купив за потребите за работење на Самуиловата тврдина и на сите терени на кои требаше да бидат луѓето од охридскиот Музеј.

☀ Познато е дека на територијата на Македонија има многу локалитети кои не се под директна заштита на државата, иако тие се национално богатство. Меѓу последните примери е и обидот за оттуѓување на манастирските конаци во селото Говрлево, каде што има простор за исклучителни истражувања. Досегашните извлеку-

вања од одговорноста се сведуваа на неопделувањето средства во Буџетот за тоа, односно произлезе дека се нема слух или постои незаинтересираност во надлежното Министерство. Како сега се планира да се промени оваа состојба?

КУЗМАН: Тука има два аспекта. Едниот аспект е што денешна Македонија влегува во Медитеранскиот културен комплекс, што значи една културна сфера богата со културно-историски вредности, во кој спаѓаат Грција, Бугарија, дел од Турција... Како дел од таа географска и културна сфера Македонија има толку многу споменици на културата и заштитени и незаштитени, што навистина ретко која влада за време на нејзиниот мандат може да им излезе во пресрет на сите потреби во поглед на заштитата на тоа културно наследство. Другиот ас-

Златната маска нема цена и не се продава, затоа што е во рацете на државна институција. Но, доколку се открие друга, и ако мора да се продаде, тогаш ќе треба да се даде на аукција каде што можеби би достигнала цена од 18 милиони долари или евра.

припаѓа на една асоцијација во Македонија, ExploringMacedonia.com. Пред Ричард Бенгс тие се тие кои го "измислија" Паско Кузман, Кокино, Куклици... Во целата оваа работа Паско Кузман е само една алка.

 Господинот Бенгс за Вас вели дека личите на актерот Ентони Хопкинс во улога на изгубениот антрополог во филмот "Инстинкт", со лице кое го осветлува натприроден сјај, а во душата сте немирни како куче-скитник, исто како Вашиот херој Александар Македонски, кому му се восхитувате. Што велите Вие за овие зборови?

КУЗМАН: Се согласувам со Ричард Бенгс, особено во тоа дека сум немирни како куче-скитник. Точно е дека му се восхитувам на Александар Македонски. Јас сум толку мал во однос на Александар Македонски и кога сега би правел пандан меѓу себе и него - тој го доживеал својот зенит на 32 години, а јас веќе имам дуplo од него. Се воодушевувам од сè она што го возбуждало Александар Македонски, со чии активности, походи е сменета светската историја. За мене тој е врвна историска личност.

 Кај Вас вниманието го привлекуваше левата рака на која носевте три часовника. Зошто?

КУЗМАН: Не се веќе три, сега се четири. На пример, зошто некои носат гердан или прстен. Тоа е нешто како хоби. Порано размислував дека времето не постои, јас не признавам време и сметам дека тоа е измислена димензија на луѓето кои, исто така, ги измислиле и деновите, годините, вековите... Од таа гледна точка мене часовниците не ми требаат. Тие ми се допаѓаат

пект е дека ако се сака, ако постои желба, парите никогаш нема да бидат проблем. Пример за тоа е што во 2001/2002 година, дури и во време на воениот судир во Македонија, ние не престанавме со работа на Самуиловата тврдина и на Плаошник. Тогаш ги прашав надлежните луѓе во државата дали може да продолжиме со оглед на тоа што сме во ситуација на војна. Одговорот беше: "Вие само работете, другото е наше!" Значи, ако државата ѝ даде приоритет на оваа сфера, ако има луѓе кои имаат разбирање за неа, тогаш ќе може во разумна приоритетна листа да се постави редослед на заштитата и да почнат да се средуваат капиталните објекти. Претпоставувам дека

оваа Влада ќе има поголем интерес за културното наследство и ќе имаме поголеми зафати на тој план.

 Неодамна на Yahoo се најде и веб-страницата yahoo adventures на која се презентирани убавините на Македонија, чиј автор е Ричард Бенгс. На неа Вие имате дел каде говорите за Александар Македонски, за Златната маска, за ископини стари 3.000 години... Како дојде до соработка со господинот Бенгс, професионален патописец и голем авантурист, кој е "виновникот" што Македонија се најде на Yahoo?

КУЗМАН: Заслугата за целата активност, за тоа да се појави Ричард Бенгс во Македонија и да не презентира така како што не презентира (светот веќе "врие", особено нашите соседи) ѝ

како машини, инструменти преку кои можам да си замислам дека патувам низ времето. Тоа е моќта на фантазијата, моќта на креацијата или моќта на имагинацијата. Можам да замислам дека ќе патувам во праисторијата, таму каде што мене ме интересира, односно во бронзеното време и тоа го правам. Тоа вие не можете да го сторите, ниту Ричард Бенгс, не можат многу други, но јас можам. Можам да замислам и да се најдам во бронзеното време, да "поживеам" таму, да "видам" како живееле тие луѓе и да се вратам назад и да направам научна интерпретација. Ова е лично објаснување, кое не треба никому нешто да му значи.

 Деновиве повторно говоревте за откриената гробница кај Античкиот театар. Ве прашаа дали можеби тоа е гробот на Александар Македонски...

КУЗМАН: Некој тврдоглаво ме потпраша дали сум го открил гробот на Александар Македонски. Апсурд е тоа да се говори. Јас не тврдам дека гробницата на Александар е гробницата кај Античкиот театар. Тоа го кажа Ричард Бенгс, но ќе кажам да, ќе го откријам Александровиот гроб, па бил тој во Александрија, во Струмица, на Осогово или, пак, на сосема некое трето место. Сеедно каде. Ке трагам до крајот на мојот живот. Инаку, прв странец кој влегол во таа гробница е Ричард Бенгс, кој ме праша дали може да каже дека тоа е гробницата на Александар Македонски, затоа што таа е монументална, пространа градба, со девет метри должина, широка четири ипол, а висока два ипол метри и му припаѓала на некој богаташ. Гробницата била составена од три градбени дела. Првиот е влезната партија и ходникот, со должина од три метри, следува преткомората, а потоа од врата се влегува во главната просторија, која е долга 5 метри, украсена и обоена во разни бои. Сметам дека тоа е семејна гробница од некој богат Лихниѓанин, но треба да се истражува кој е тој. Потекнува од IV век пред нашата ера, има карактеристично македонски елементи, што за мене и за другите археолози треба да биде значајно, бидејќи со тоа се покажува дека Лихнидос, градот Охрид, во античките времиња им припаѓал на Македонците. Не им припаѓал на Илирите, односно досегашната наука тврдеше дека тоа бил илирски град. Но, сепак на крај е констатирано

Можеби е чудно и се срамам што ќе кажам, но јас не знам да возам ниту имам возачка дозвола, што значи дека би требало да имам возач.

Е, сега проблем бил џипот кој го купил Паско Кузман, а кој и денес го вози директорот на Заводот и Музејот во Охрид, но и вработените во институцијата. Тој џип беше купен за мали пари, за тогашни 24.000 германски марки.

дека Лихнидос бил стар македонски град. Тука живеело племето Енгелари, кое му припаѓало на старомакедонско племе. Првите сознанија за гробницата потекнуваат уште од крајот на XIX век, кога најверојатно е и ограбена. Во лошите времиња, поточно во времето на војните, луѓето ја користеле и за да се кријат во неа. Досега не се вршени поголеми археолошки истражувања. Јас добив поддршка од локалната власт во Охрид за гробницата да се доистражи, а планираме да ја отвориме и за посетители. Имам проект со кој е предвидено преку тунел од Античкиот театар, под улицата "Браќа Миладиновци", да се влегува во влезната партија на гробницата. Со ова се отвора можност и многу туристи да ја посетат, со што ќе може и да се заработува, а воедно и, пред сè, да се презентира ова културно богатство. Овој мој проект им го покажав на градоначалникот на Охрид, Александар Петрески, и на членовите на Советот, и на мое изненадување наидов на големо разбирање. За почеток одлучија да одделат два милиона денари.

 Веќе со години е познато дека дивите копачи постојано ги крадат нашите археолошки локалитети, кои во себе кријат многу вредни антиквитети, а потоа ги продаваат во светот. Токму сега сте на функција на која и треба и морате да поработите на овој проблем?

КУЗМАН: Отсекогаш сум работел и ќе работам на овој проблем. Секако дека не е в ред тоа што се случува, но тоа го има и во другите земји. Постојат методи и начини, како и законски правила, кои помагаат барем до извесен степен да се заштити културното наследство. Кај нас тоа се прави максимално, колку што можат полициските структури во рамките на законот и

колку што може да прави Управата, значи во рамките на нејзините ингеренции. Дивите копања објективно се засилуваат во време кога има општествено-политички кризи, кога животниот стандард е низок. Понекогаш не треба сите тие да се земат под лупа на криминалци, затоа што тоа го прават од преголема желба да најдат начин како да преживеат и како да му обезбедат живот на своето семејство. Но, има и луѓе кои се занимаваат со поинаков вид ископувања, со сосема друга цел. Тоа е нешто против што сите треба да се бориме. Се надевам дека ќе се измени состојбата. Управата и Законот за заштита на културното наследство има соодветно тело, кое го третира тој проблем. Во Управата има инспекторат кој се занимава исклучително со оваа проблематика.

 Освен на ископините, времето го минувавте и на таванот од Заводот и Музеј во Охрид, место наречено "Троја", исполнето со бројни предмети кои сте ги откриле. Ќе имате ли и сега време да се затворите во Вашиот омилен простор, затоа што новата функција можеби нема да Ви го дозволи ова задоволство?

КУЗМАН: Тоа веќе го имам формулирано. Оваа функција ќе ја организирам така што ќе имам време да бидам во Охрид и да можам да одам во "Троја". Ако немам време преку ден, тоа ќе го правам од 23 до 5 часот. "Троја" е комплетно мојот професионален простор. Мојата севкупна археологија е на таванот и ако не престојувам таму тогаш ништо не ќе можам да направам за да го презентирам она што сум го открил. Таму е целиот мој живот, таму е сè, и се надевам дека оттаму ќе излезе еден цел музеј кој ќе биде исклучително интересен за посетителите.

 Пред да ја откриете Златната маска постојано велевте дека имате претчувство дека токму неа ќе ја најдете. Тоа и се случи во 2002 година. Пронајдовте златна маска, златна ракавица со златен прстен. Какво беше чувството во моментот кога сфативте дека станува збор токму за овој непроценлив наод? Навистина ли нивната вредност е 18 милиони долари?

КУЗМАН: Сите тие работи се многу хипотетични и во моите поранешни изјави, и во претпоставките, но факт е дека пред

две години, пред откритието на златната маска, зборував дека јас сум човекот кој ќе го открие петтиот кнез, односно златната маска. Тоа и се случи во 2002 година. Можете да претпоставите какво беше чувството, што значи такво откритие за еден археолог. Тој момент е возбудилив до бескрај и од научна и од животна гледна точка. За мене тоа е врв во мојот живот и во мојата професионална работа. Беше многу интересно дека сите тогашни претпоставки и сите работи кои личеа на интерпретации на златните маски од Требениште, се остварија со директен податок, со уште една златна маска и тоа во самиот град Охрид. Овој археолошки предмет нема цена и тој не се продава, затоа што е во рацете на државна институција. Но, бидејќи многу луѓе инсистираа да кажам колку чини, доколку биде пронајдена друга златна маска и ако таа мора да се продава, одговорот е дека тогаш таа ќе треба да се даде на аукција. Ако се формира аукција не верувам дека некој ќе тргне со основна цена помала од два милиона долари. Затоа претпоставувам дека со наддавање ќе се достигне цена од 18 милиони евра или долари, сума која според мене е мала за таков наод. Всушност, за мене златната маска нема цена.

Четири златни маски се во музеите во Белград и во Софија, кои преку политичко-воената доминација биле земен и ставени таму каде што се сега, а петтата е во витрината на охридскиот Археолошки музеј. Постои ли иницијатива наодите од македонските археолошки локалитети да се вратат во Македонија, земјата на која и ѝ припаѓаат?

КУЗМАН: За тоа многу сме дискутирале. И да постои иницијатива таа не може да се реализира ако не постои согласност

Се претпоставува дека семејната гробница пронајдена кај Античкиот театар е на некој богат Лихниѓанин, но треба да се истражува кој е тој. Потекнува од IV в. пр. н.е., има карактеристично македонски елементи, што за мене и за другите археолози треба да биде значајно, бидејќи со тоа се покажува дека Лихнидос, градот Охрид, во античките времиња им припаѓал на Македонците, а не на Илирите. Лихнидос бил стар македонски град, во кој живеело племето Енгелари, кое му припаѓало на старомакедонско племе.

од повеќе фактори. Тоа ќе биде празна, бесцелна работа. Ќе прашам зошто не е реализирано враќањето на културното богатство на Атина, зошто не е испразнет Лувр, кој е преполн со експонати од светот. Многу музеи би останале без ништо ако се реализира реституцијата. Истиот проблем е и кај нас. Од друга гледна точка, пак, ние сме во една специфична историска конотација - Србите ќе ни речат дека тогаш не беше Македонија, туку беше СХС, што значи дека тие предмети не се украдени туку легално се внесени во Музејот во Белград. За Бугарите коментарот е излишен. Тие сметаат дека сè што е однесено е нивно. Едноставно, можно е по пат на размена затоа што кај нас има културно историски вредности кои им припаѓаат на соседите и ако им понудиме да им ги вратиме тие можат да ни ги вратат нашите.

Уривањето на еден ѕид од бедемот кој се наоѓа под централниот дел на Самуиловата тврдина, на северната страна од Калето, кон населбата Даљан и плажата Лабино, предизвика бурни реакции во Охрид. Директорот на Градскиот завод за заштита на спомениците и музеј, Јордан Прца, сметаше дека Вие непотребно сте ја возбудиле јавноста со преувеличување на случката, позади што всушност стоела политиката. Што велите Вие?

КУЗМАН: Мислам дека тоа беше избрзана и недолична изјава од страна на директорот, кој веднаш си ги сфати работите. Политика не може да биде урнатиот ѕид, кој откорна и седум корења од дрвјата и кој можеше да повреди или да убие деца, луѓе кои се движат на тој простор. Ја алармирав јавноста со цел да ги предизвикам Министерството за култура и другите релевантни фактори да излезат во пресрет, со финансиска помош, и веднаш да работиме на санирање на ѕидот на кој секое камче има културна историска вредност. Многу ме повреди изјавата од Министерството дека тој не е од голема историска важност, односно не е толку страшно! Секој кој така кажува за Самуиловата тврдина е непријател на државата. Директорот на Музејот говореше дека во тоа време јас сум ја почнал предизборната кампања, а факт е дека не бев ниту на листата за кандидати, ниту бев учесник во парламентарниве избори, а тој беше на листата на неговата коалиција. Ова говори за тоа кој размислувал политички, а кој мислел да се заштити она што е оштетено на тврдината.

Од страна на македонски претставник на УНЕСКО беше најавено дека постои опасност Охрид да биде избришан како град кој е под заштита (нешто што досега не се случило со ниту еден град кој е под заштита на оваа организација), поради неконтролираното и непланско градење. Дали за ова веќе сте информиран и како директор на институција која најмногу е засегната, односно што ќе преземете да не дојде до тоа?

КУЗМАН: Треба максимално да преземеме работи кои ќе бидат во функција на заштитата на градот и неговите историски вредности како целина. Да, и Охрид и Охридското Езеро се под заштита на УНЕСКО, но не се согласувам и ќе кажам дека УНЕСКО никогаш нема да го избрише Охрид. Навистина треба да се спречи таа урбана мафија, која владее насекаде, па и во Охрид. Во таа смисла, кај нас постои голем ентузијазам и мислам дека брзо ќе се случи формирањето на стручни тела и комисии кои ќе ги нацртаат точните граници на она што влегува во заштита, па потоа да се придвижи иницијатива за донесување закон за заштита на Охрид. Потребно е да се формира и институција која ќе им излезе во пресрет на обврските и на привилегиите кон УНЕСКО.